

## ქართული წეს-ტრადიციები და ეკონომიკა (ეთნოგრაფიული მასალის მიხედვით)

საქართველოს თემებში მოძიებული ახალი ეთნოგრაფიული მასალები, ქართველურ ჩვეულება-ტრადიციებზე დაკვირვება ადასტურებს, რომ სა-უკუნიშობის განმავლობაში შეიცვალა პიროვნული ურთიერთობები, ადამი-ანთა მახასიათებლები, აგრეთვე სოციალური უფლებები და მდგომარეობა. თვალსაჩინოა უკვე მოთხოვნილებად ქცეული სწრაფვა, ეგრეთწოდებული “თავისუფალი, პრაქტიკული, ზედმეტად ტრადიციული, კომპლექსისგან თავისუფალი ცხოვრებისაკენ”. ცვლილებები გამოიწვია სხვადასხვა ცხოვ-რებისეულმა სიტუაციამ, უცხო კულტურათა გადმოღებამ, მიმბაძველობამ. შეცვლის ერთ-ერთ უმთავრეს ფაქტორად მიგვაჩნია ეკონომიური მდგო-მარეობა, რამდენადაც ბევრ ქართველურ წეს-რიტუალს მნიშვნელოვანი ეკონომიკური და ფინანსური საფუძველი გააჩნია.

საქართველოში სამეურნეო საქმიანობის წარმართვის მსოფლმხედველობრივი და თეორიული საფუძველი ფაქტობრივად ყოველთვის იყო წმინდა წერილი და მას-ზე დაფუძნებული სამეურნეო საქმიანობის გაძლიერება. ეს უკანასკნელი უპირატესად მოიაზრებოდა, როგორც მეცნიერება პატიოსანი შრომის, შინამეურნეობებისა და საერთოდ, ეროვნული მეურნეობის საკუთარი ძალებით წარმართვის, სიყვარულით შექმნისა და უპოვართა მხარ-დაჭერის შესახებ ქრისტიანული მოძღვრების საფუძველ-ზე. თუმცა, მონოთეისტურ ქრისტიანობას საქართვე-ლოშიც წინ უსწრებდა რელიგიამდელი, ჯადოქრული გზით ბუნებაზე ზემოქმედების რწმენის პერიოდი, როცა მაგიურ რიტუალებს ადამიანი სასურველი მიზნების მისაღწევად საკულტო ცერემონიებით და შელოცვებით, ზებუნებრივი ძალის მქონე, რეალურ საგანთა განდი-დებისთვის წელიწადში ორჯერ მაინც, გაზაფხულსა და შემოდგომაზე აღასრულებდა. საქართველოს გან-საკუთრებთ მთიან რეგიონებში დღესაც დასტურდება ნათესების დაცვის, მოსავლიანობის გაზრდის, მაგიის დაცვითი ფორმისა და შინაარსის რიტუალები.

მსგავსი რიტუალების რიგში შეიძლება დავასახელოთ აღდგომის კვირის ხუთშაბათის (დიდი ხუთშაბათი) სვა-ნური რიტუალი “თანფაცაშ”, რომელიც ოჯახის ავი თვალისგან დაცვას, განწმენდა-განახლებას ემსახურება. “ხუთშაბათ დილით ოჯახის უფროსი ქალი, ან მამაკაცი მდინარიდან მოიტანს თეთრ ქვას და ვედროთი წყალს. ჩაატარებს განწმენდით და სიუხვე-დოვლათის შენარჩუ-ნების განმაპირობებელ რიტუალს. იგი ითვალისწინებს მილოცვას ოჯახის წევრებისთვის, ბელისთვის, საქონ-ლისთვის. რიტუალის შემსრულებელი აადულებს წყალს, ჩადებს შიგნით მოტანილ ქვას და რომ გაყრის შინშელებს, დაილოცება, რომ მის ოჯახს ჰქონდეს იმდენი სიკეთე და სიუხვე, რამდენიც ეს შინშელება. ამ დღეს ჩაირეცხება ყოველივე ცუდი, ავი თვალთ შემონახედი და ცუდი კარ-გით განახლდება. ქვა მთელი წლის განმავლობაში დევს სახლის წინ, ისეთ ადგილას, რომ ჭიშკარს უყურებდეს და მას კი შემოსულის ავი თვალი მოხვდეს”.

მოსავლის მიღებაზე ზრუნვა გაზაფხულის დადგო-მიდანვე იწყებოდა. სვანეთში, თებერვალში დათქმულ დღეს იხდიდნენ “ლამპრობას”. ლამპარი იყო არყის ხის “თავის მხარეს დაჩეჭვილი კონა. პირველი ლამპარი მზადდება მოსავლიანობის მფარველი ღვთაების წმინ-და მარიამის სახელზე, მეორე წმინდა გიორგის სახელზე კაცური ძალის დასაცავად და მესამე ცის ძალთა საამებ-ლად, რომ წელი მშვიდობიანად და უხვად დასრულე-ბულიყო. ლამპრობის დღესასწაულისთვის აცხოზდნენ სალოცავ კვერებს – “ლემზირებს”.

მსგავსი შინაარსისა იყო შუაზე ხის ძელდატნეული და წვერში ჯვარდასმული თოვლის კოშკის აგების ტრა-დიცია. “ლენტეხლები ეჯიბრებოდნენ ლაშხეთის თემის მკვიდრებს. გუნდებად დაყოფილი დღესასწაულში მონაწილენი ცდილობდნენ კოშკის თავისი მხარეზე წაქცევას. ვინც თავის მხარეს წაქცევდა, იმის მხარეს იმ წელს მეტი მოსავალი მოვიდოდა”.

სამეგრელოში, იმისთვის, რომ ავადმყოფობა და სატკივარი დამარცხებულიყო, ჯანსაღ ადამიანებს მუ-შაობა შეძლებოდათ და მოსავალიც უხვად მიეღოთ, არ იმუშავებდნენ მიწაზე შაბათ დღეს; მთიან სამეგრელოში ადგილის ღმერთის სახელზე ოქტომბერში ჩატარებული ლოცვა – “გიმათუა” და ზემო რაჭული „კოლოკრობა” ერთი შინაარსისაა. “ოქტომბერი მოსავლის მოწვევის თვეა. რომ ხვავიანი ოქტომბერი გვეყონდეს აღვნიშნავთ გიმათუას”<sup>1</sup>. სამეგრელოში დღესაც არსებობს რწმენა, რომ, “თუ გიორგობას საქონელს რქაზე დაამაგრებ და დაანთებ სანთელს, გარანტირებული იქნება მისი უხვად წველადობა”; ყველიერის წინა ხუთშაბათს სამეგრელო-ში იხდიდნენ “კაპუნობას”. მსხვერპლად წირავდნენ ამ

1 პ. ჭარაიას და ი. ყიფშიძის განმარტებით, გიმათუთა, გუმათუთა, გჰმათუთა (გი/ჰმათუთას) ოქტომბერია, მკათათვეა. გიმათუთა<გიმუა თუთა<გიმუაში თუთა – მკის, ტეხის თვე. ამ თვეში ტეხდნენ მკიდნენ ღმს. „სადარაჯოს გეურეთ გიმათუთაში ნაშბიუს“ – დარაჯად უდგებართ ოქტომბრის მონაპოვარს (ო. ქაჯაია, I, 2001, გვ. 340)

დღისთვის სპეციალურად გაზრდილ კერატს. დაკვლამდე ღორს კერიას სამჯერ შემოატარებდნენ და თან კაპუნიას ეხვეწებოდნენ: „ღმერთო კაპუნია მრავალი ასეთი დღე გაგვითენე და ჩვენი ოჯახი აავსე საქონლით, დოვლათით. შემდეგ ღორს კერიაზე დააკლავდნენ. ცლიდობდნენ, რაც შეილება მეტი ხორცი ეჭამათ: კარგის ნიშანია და კაპუნია გაიხარებო“.

ანალოგიური დღესასწაული იყო და არის მთიან აჭარაში - „შუამთობა“: „შუამთობის დღესასწაული არის შუა პერიოდი, როცა იაილებზე ვიმყოფებით. ამ დღეს ვმადლობთ ღმერთს, რომ ჩვენი იაილებზე ცხოვრება ნაყოფიერია, ბუნებისგან ხელშეწყობილი ვართ და ხორცი და საქონლის პროდუქტიც უზვად გვაქვს. ვილოცებით, რომ დარჩენილი პერიოდიც იაილებზე ყოფნისა ასევე ხვავრიელი იყოს“. მსგავსი რიტუალების შესახებ ცნობილია მთელს საქართველოში.

ზუსტად იგივე შეიძლება ვთქვათ ახალ, სავსემთვარეობასთან დაკავშირებულ რწმენებზე. იმერეთის ერთი პროვინციის, ოკრიბის მკვიდრთა თქმით: „რატომ არ ვიცი, ვერ ვხსნი მარა დაკვირვებით ვიცი, რომ ყველაფერი: თესვა, მოსავლის აღება-მინახვა, ყურძნის კრეფა, საზამთროდ გასაკეთებელი ძველ, სავსე მთვარეზე უნდა დაამზადო, რომ არ გაფუჭდეს და სავსედ და მსუყედ იყო მთელი ზამთარი. სამასაღე ხევ ძველ მთვარეზე უნდა მოჭრა, რომ გაძლოს და მალე შესაცვლელი არ გაგიხდეს. გათხოვება-თხოვების საქმესაც სავსე მთვარეზე იზამდნენ, რომ სავსე შთამომავალი გაჩენილიყო“.

ამდენად, წინაპრებმა იცოდნენ (თუმცა ამას ვერ ხსნიდნენ), რომ არსებობს გარკვეული „სასურველი“ და „არასასურველი“ პერიოდები სამეურნეო საქმიანობაში, რომელთა დაცვა აუცილებელი იყო. ეს ერთგვარად ზეციურ ძალთა დამოკიდებულებაზე და მორჩილებაზეც მიანიშნებს, რომ ინდივიდს არ ძალუძს სამყაროში ყველაფრის უგულვებელყოფა და ყველაფერი უფლისგან არს. ღვთის მოსაწონი მოძრაობა, მოქმედება, გარჯა არის უფლისაგან სანაცვლოს მიღების ერთგვარი გარანტია: „ისიამოვნე უფლის მიერ და ის აგისრულებს გულის წადილს“ (ფს. 36:4).

ცნობილია, რომ საქართველოს ყველა კუთხეში, გარდა ხევსურეთისა, არსებობდა გაუყოფელი დიდი ოჯახები. მსგავსი ოჯახების არსებობის საფუძველი იყო საქართველოს მოცემული კუთხის ბუნებრივ-გეოგრაფიული პირობებით განპირობებული მეურნეობის ფორმა. „დიდ მეურნეობას სჭირდებოდა დიდი მუშახელი. კარგად მოვლილი მეურნეობა კი დიდი შემოსავლის და კეთილდღეობით ცხოვრების საფუძველი იყო“. გაუყოფელი ოჯახის ტიპი XIX საუკუნის ბოლომდე იქნა შენარჩუნებული საქართველოს იმ რეგიონებშიც, სადაც ძალით გაამაჰმადიანეს და საიდანაც იძულებით გაასახლეს ადგილობრივი მოსახლეობა საბჭოეთის მაჰმადიანურ რესპუბლიკებში. იანეთელ რეპატრიანტებს „ვიდრე სახელმიფო ისე მოეწყო, რომ ერთ, გაუკოპელ<sup>1</sup> ოჯახს ეკონომიკური თვალსაზრისით უფრო კარგად შეეძლო ცხოვრება“, შენარჩუნებული ჰქონდათ ასე ცხოვრების ტრადიცია. „ვიდრე გაკოპამდე, მამის დიდი ოჯახისთვის დამახასიათებელი იყო ქონებაზე საკუთრების საერთო-საოჯახო ხასიათი. გაუყოფელ ოჯახებად, საბიძმავილო დიდი ოჯახად ცხოვრების ტრა-

დიცია უზბეკეთში გადასახლების პერიოდში დაიკარგა. ქალი მოიყვანე, მაგის ბავშვები არის, ერთი ოჯახობაა, მეორეც, ერთი ოჯახი უყე არის ხო?! ერთი ოჯახში ხო არ შიიზლება 20 სული. თან ცხოვრება თანდათან უკეთდებოდა“. გაყოფის შემდეგ, რეპატრიანტ მესხთა წეს-ტრადიციითაც სახლში დამრჩომ უმცროს ბიჭს ბოლოს, „დედ-მამის მოვლის სანაცვლოდ“, მათი გარდაცვალების შემდეგ რჩებოდა მშობლების ქონება: „პატარის მამასთან დარჩენის მიზეზი ის იყო, რომ ის პატარაა. გაყოფისას მამას თავის წილი ერგებოდა, წასასვლელ ძმებს თავთავისი. მამის სიკვდილის შემდეგ მამის წილი მასთან დარჩენილ უმცროსი შვილის იყო. სრული წილი ერგებოდა ნაშვილებ შვილსაც“. XIX საუკუნის ბოლომდე, არც აჭარელ გამაჰმადიანებულ ქართველთა ოჯახებში შეცვლილა გაუყოფლად ცხოვრების ტრადიცია. მიზეზი აქაც მეურნეობის ფორმა იყო, შედეგი კი „ძლიერი წელ-გამართული ცხოვრების შეძლება“. საქართველოს ყველა თემში არსებული წესით, გაყოფისას ძმებს მიწას შეიძლება არ გაუყოფდნენ, თუმცა მისი წილის შესაბამის მიწას, „არსებობის მთავარ სახსარს“ უყიდდნენ. ოჯახში დარჩენილ, გაუთხოვარ ქალსაც თავის წილი მიწა ჰქონდა. გათხოვების შემდეგ „თუ მამის ოჯახთან ახლოს გათხოვდებოდა, მიწას გაუყოფდნენ, არა მშის წილს, მაგრამ მაინც. თუ არა და, უყიდდნენ“. ღირს ვიფიქროთ, რომ „გაუყოფელი ოჯახი“ მისაღები იყო ქართველთათვის, რამდენადაც ყოველწლიური კომლობრივი გადასახადის გადახდისას (მაგალითად, ჯიზიათი არაბთათვის) დაყოფა ზრდიდა საგადასახადო ტვირთს ოჯახისთვის.

საქორწინო წესების კვლევა ადასტურებს კავკასიაში, შუა აზიასა და ებრაელებში ფართოდ გავრცელებულ და „სვანეთში იშვიათად მომხდარ“, დაქვრივებული რძლის მაზლზე გათხოვების შემთხვევას. სვანეთში აღნიშნული ფაქტი იშვიათი იყო და არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლება მივიჩნიოთ იგი გვაროვანი წყობილებიდან შემორჩენილ ტრადიციად. სხვა მრავალ მიზეზთან ერთად, შეიძლება სულ ბოლო ფაქტორად, მაგრამ მაინც დავასახელოთ შვილმკვდარი ოჯახის ფინანსური დაინტერესების ფაქტორი. დაქვრივებულ, გათხოვილ რძალს გათხოვების შემთხვევაში ქმრის ოჯახიდან შეიძლება წაეღო თავისი მოტანილი მზითვი და მისი შვილის წილიც. ეს კი ოჯახისთვის „ეკონომიკურად დიდი დანაკლისი“ იყო. დასახელებული ერთ-ერთი მიზეზი იყო იმისა, რომ რძალი მეორედ არ გათხოვილიყო და ოჯახიც ეკონომიკურად არ დაუძლურებულიყო.<sup>2</sup>

საქართველოს მთაში არსებული ხევისბერისა და მახვშის ინსტიტუტები დღეს აღარ არსებობს. თუმცა 2013 წლის ექსპედიციის დროს ლაშხეთის თემში ჩაწერილი მასალები ადასტურებს, რომ არსებობს თემის საკითხების გამრჩევი (სამი-ოთხეუკაციანი კომისია) და სულიერების

2 ეთნოგრაფიული მასალები ასახელებენ აგრეთვე: ბებია-ბაბუისთვის შვილიშვილის შესაძლო დაკარგვისგან დაცვის მიზეზს; მუშაობდა პრინციპი „ჩემი კარგი მე მყავდესო“; ქართულ ოჯახში ქალი, აღიქმებოდა, როგორც ინდივიდი, იგი საკუთარი ქმარ-შვილის და ოჯახის ერთგული, ღირსება და დედა იყო და ამდენად მთავარი „რძლისგან პატიოსნების, შეურცხვენელი სახელის“ შენარჩუნება იყო.

1 დიალექტური ფორმები ძირითადად დაცულია.

საკითხის “მომწესრიგებელი” “მლზნ”-ის ინსტიტუტი. “მლზნ” შეიძლება იყოს 3-4 კაციანი კომისიის წევრი. კომისია წევრებს სოფლის საჭირობოროტო საკითხებს. “მთავრობამ რომ გამოყოფილი, კომისია მიუთითებს მას რაში დახარჯოს. თუ არ დაემორჩილა ოფიციალური ხელისუფალი, მაშინ მთელი თემი განუდგება. ერთ წელიწადს ამ ფულით მე, როგორც კომისიის წევრმა მიცვალებულის “ლედნიკი” და ჭირის სუფრისთვის ჭურჭელი ამოვიტანე. ბევრი რამ შეიცვალა, მაგრამ ეს წესი შევინარჩუნეთ ამ ფორმით.” ამდენად, ეს ფაქტობრივად არის ადგილობრივი თვითმმართველობის გარკვეული ფორმა, რომელიც ადგილობრივი საჭიროებების მოგვარებაზე პასუხისმგებელი; ეს ორგანო ასრულებს გამგეობის რწმუნებულის (ე.წ. სოფლის რწმუნებული), ფუნქციასაც. ნიშანდობლივია ისიც, რომ ბოლო წლებში საქართველოს ხელისუფლებამ სოფლის მხარდაჭერის სახელმწიფო პროგრამის განხორციელება დაიწყო. პროგრამა თავისი არსით გულისხმობს ადგილობრივი მოსახლეობის სხვადასხვა სახის საჭიროებების მოგვარებას და ამ საჭიროებათა მოგვარებაში საზოგადოების ჩართულობის უზრუნველყოფას. აღნიშნული ინსტიტუტის საქმიანობის კვლევამ დაადასტურა, რომ დანარჩენი საქართველოს მსგავსად, ბევრ წესსა და რიტუალს მნიშვნელოვანი ეკონომიკური და ფინანსური საფუძველი გააჩნია. კონკრეტულად, შეიძლება ყურადღება გამახვილდეს გადასახადის ფულად და მიგებით ფორმაზე. კომისიის და “მლზნ”-ის ერთობლივი გადაწყვეტილებით ეხმარებიან პიროვნებას ისეთ სავალდებულო საქმეში, რასაც ჰქვია მიცვალებულის დაკრძალვის ორგანიზება. “ათხოვებენ დღესასწაულის დროს მლზნ-ის დალოცვის საფუძველზე შემოსულ თანხას. შესაბამისად, მოცემული პიროვნებას, მთლიანად ოჯახს ექმნება ზუსტად ანალოგიური ხასიათის ვალდებულება და მხმარეთა მიმართ, რომ გაისტუმროს თანხა. რა თქმა უნდა, ასეთ ვალდებულებებს იურიდიული ძალა არ გააჩნია, თუმცა, პიროვნება ვალდებულად თვლის თავს, ახლობლებში შერცხვენის, თუ მომავალში ასეთი დახმარების ვერ მიღების შიშით” (მთხრობელი თემურ ლოხაძე). საქართველოს მთაში დღესაც არსებობს ტერიტორიულ-სამეზობლო თემი და მას არაფერი აქვს საერთო პირველყოფილ საზოგადოებასთან. სოფელთა გაერთიანებას, ერთ გვარს, ან გვარის განაყოფს (დღეს სენეთში “ლამხუბი“, “მოგვარა/განაყოფი იგივე თემია), თემის წევრების მიერ არჩეული, ასაკით და შესაბამისად გონიერებით, სამართლიანობით, მიუკერძოებლობით, წეს-ტრადიციების დამცველობით, ქართულის სიყვარულით გამორჩეული მახვში (ხევისბერი, ხუცესი, ხუცი) ჰყავდა. იგი იყო სასულიერო ხელისუფალიც. თემთა გაერთიანებულ შეკრებაზე, ხევის ყრილობაზე სვანეთში გაერთიანებული თემების ხევისბერთან ერთად ირჩეოდა თემის საჭირობოროტო საკითხები: ცხოვრების სტრატეგია, საზღვრების საკითხები, ეკლესიების, ხატმსახურების (მაგ., ხატის მიწებზე მოწეული მოსავლის დღესასწაულებისთვის გამოყენების და ა.შ) მომენტები, გზათა მშენებლობის საკითხები, იურიდიული, ჩვეულებითი სამართლის საკითხები, სასჯელის ფორმები: “პატივისცემა და რიდი იყო. იცოდა, რომ ყველა გადაწყვეტილება შენთვის სასიკეთო იყო. სვანეთში ყოველგვარი უბრა-

ლო, თუ სასიხლო საქმე ადგილობრივ სასამართლოში მორვალის (მსაჯულ-მედიატორის) მეთავეობით განიხილებოდა. აირჩევდნენ ორივე მოდავე მხრიდან, ვისაც შეეძლო სამართლიანად გადაეწყვიტა. “ისინი განაჩენის გამოტანამდე თხოვდნენ ღმერთს, რომ მიეცა მათთვის სწორი განაჩენის დაყენების უნარი. დამნაშავე მხარე გადაუხდიდა დაზარალებულ მხარეს იმ საფასურს, რასაც დაუდგენდნენ. მართალია ეს სრული კომპენსაცია არ იყო, მაგრამ ფინანსური მხარე უუმჯობესდებოდა დაზარალებულს და ემორჩილებოდა განაჩენს“. მთავორიან საქართველოში მოწეული პროდუქტები მცირე და მწირი იყო. ამიტომ, “ცხოვრების უკეთესი პირობების მოწყობისთვის, ოჯახის და სტუმარ-მასპინძლის პატივისთვის” საქართველოს მთისა და მთისწინეთის მკვიდრნი (სვანები და რაჭველ-ლეჩხუმელები) თესვას და დათესილის მოვლას მორჩებოდნენ და გარე სამუშაოებზე (“ფიზიკურად შემძლე სვანის ფასიც უფრო ძვირი იყო ვიდრე სხვებისა” - აღნიშნავენ მთხრობელები) დადიოდნენ. დამქირავებლის ძირითადი ინტერესი ფიზიკურად ძლიერი და მაღალი შრომის ნაყოფიერების მქონე მუშახელი იყო, ხოლო დაქირავებულის მოტივაცია - ფულადი შემოსავლის მიღება. ამინდის ხშირი ჭირვეულობის და ცვალებადობის გამო საჭირო იყო გადარჩენილი მოსავლის დროულად აღება. ეს იყო მიზეზი გავრცელებული შრომის კოოპერაციის მეთოდისა - ნადის. შრომის ბაზრის განუვითარებლობის პირობებში საუკეთესო გამოსავალი იყო „გაცვლა“ - შრომის ნაყოფიერებისა და შრომის ეფექტიანობის ამაღლების ერთგვარი საშუალება, ავანსი, რომელიც იმავე ფორმით ეტაპობრივ გასტუმრებას საჭიროებდა: “ოჯახს ეხმარებოდნენ ანაზღაურების გარეშე, სამაგიერო დახმარების იმედით. სვანეთში, ლინდი (მამითადი) გამოიყენებოდა ერთი ოჯახის შესაძლებლობების ფარგლებს აღმატებული ქვის სახლებისა და კოშკების აშენების დროსაც“. საქართველოს ყველა რეგიონში უნდა მიექცეს ყურადღება ტურიზმის განვითარებას, თუმცა ვფიქრობთ, რომ ტურისტული პროდუქტისთვის ისტორიული იერ-სახის შეცვლა და თანამედროვე ტექნოლოგიების მასში შერევა არც თუ სასურველ შედეგს გამოიღებს. ვფიქრობთ ყველა განხილული და სხვა უამრავი საკითხის ჩვენს მიერ შემოთავაზებული კუთხით შესწავლა, საშუალებას მოგცემს გავაანალიზოთ ეთნოსის სამეურნეო და ეკონომიკური მდგომარეობა, საქმიანობის პრობლემები როგორც წარსულში, ისე თანამედროვე პირობებში, შევფასოთ ტრადიციულ სამეურნეო ყოფასა და წეს-რიტუალებზე ეკონომიკის ზემოქმედების ხარისხი.

#### დავით შავიანიძე

ისტორიის აკადემიური დოქტორი,  
ქუთაისის უნივერსიტეტის  
და აკ. ნერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის  
ასოც. პროფესორი

#### ნიკო ჩიხლაძე

ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი, თეოლოგიის  
დოქტორი,  
ქუთაისის უნივერსიტეტის სრული პროფესორი